

معماران، هنرمندان، استادکاران و کارورزان عهد قاجار و آثار ایشان در سندج

حسن کریمیان^۱

اول العلم معرفة الحجار

بشر طالب کمال است و این خصلت بهینه او را مجذوب توانایی‌ها می‌سازد. شاید به روزگاری که او تنها نیازمند تأمین آذوقه و امنیت نسبی بود تحصیل قدرت جسمی را که ال می‌دانست، اما با گسترش اجتماعات بشری و آغاز زندگی انسان در دشت و تشکیل نخستین حکومتها، بتدریج تواناییهای افراد بشر سقوط پیچیده‌تری یافت و منشأ کسب معیشت آنها نیز گردید. در این مقطع شمشیر زنان ماهر، سخنوران و خوانندگان و نوازندگان چیره دست، معماران و دیگر هنرمندان توانا و ... همگی تلاش می‌نمودند تا فرزندان خود را با فنون کار خویش آشنا سازند و بدین ترتیب هنر و مهارتی قرن‌ها در انحصار خاندانی باقی می‌ماند و گاه‌ها شکل مرموز و سری به خود می‌گرفت.

ظهور تواناییهای فردی آنگاه که با افکار و اعتقادات و حتی نفع عموم آمیخته می‌گشت. شکل هنر به خود می‌گرفت و بدین علت است که آثار برجای مانده از افراد توانمند را آثار هنری و نیز آثار فرهنگی می‌خوانیم.

تلازم و ارتباط مهارتها و حرف، صاحبان آنها را نیز به هم نزدیک می‌نمود. شاید بتوان تشکیل جمعی از افراد با مهارتهای مختلف برای شکار حیوانی وحشی به روزگار سکونت بشر در غار را یکی از اولیه‌ترین گروه کاری به حساب آورد، اما در این امر تردیدی نیست

که نخستین گروههای سازمان یافته کاری (به جبر یا اختیار) تحت امر حکمرانان تشکیل گردیده‌اند.

انجام امور به صورت جمعی نه تنها موجب تسریع در حصول نتیجه خواهد شد، بلکه دقت در رعایت تناسب و همخوانی اجزا را در پی داشته و به مجموعه نوعی وحدت (در عین کثرت) می‌بخشد. بعلاوه بدین ترتیب عقاید و سنن هر یک از اعضا با ابداعات آنها در آمیخته و در مصالح موجود جانی تازه می‌دمد. فلذا اثری شکل یافته در منطقه دوران خاصی را به سهولت می‌توان از مصنوعات مشابه همزمان در مناطق دیگر از هم متمایز ساخت و یا تأثیر افکار و عقاید ملل را برهم در آثار و مصنوعاتشان جستجو نمود.

به یقین می‌توان گروه استادکاران، معماران، آجر تراشان، نجاران، حجاران، گچبران و کاشیکاران را یکی از فعالترین گروههای کاری دانست. هر چند حوزه عملکرد این گروه از افراد به میزان تبحر و شهرت آنها بستگی داشته، لیکن گاهی به خواسته حکام و فرمانروایان محلی از منطقه خویش به منطقه‌ای دیگر عزیمت و آثار شایان توجهی را خلق نموده‌اند.

گروه معماران کردستانی نیز با تکیه بر پیشینه قوی معماری بومی و رعایت جمیع شرایط دخیل در کار و نیز اجرای خواسته کارفرمایان و تأثیر پذیری اندکی از روشهای رایج معماری شهرهای همجوار به ساخت آثار ارزشمندی دست یازیده‌اند و چون با تمام خصوصیات نوشتن نام خویش در گوشه مخلوقات و آثار هنریشان امتناع نموده‌اند، تهیه فهرست جامع از اسامی آنان بسیار دشوار می‌نمود. لیکن این مهم به مدد منابع تاریخی معاصر و بهره‌گیری از تعدادی معمار و استادکار سالمند و جستجو در کتیبه بعضی از بناهای عام المنفعه انجام و فهرستی شامل: نام، شهرت، اهلیت و نمونه آثار قریب هشتاد تن از هنرمندان گمنام شهرستان سندج تهیه که اینک عرضه می‌گردد، باشد که کاستیهای آن با مدد اساتید فن جبران و از قصور حقیر نیز غمض عین گردد.

معماران ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد رمضان	—	اصفهانی	مرمت مسجد دار الاحسان سنندج	این استاد را پیش کسوت استادان کردستان میدانند و چون در سنندج مقیم گردیده بود او را پس از مرگ در مقبره پیر عمر سنندج دفن نموده‌اند و استادانی چون محمد باقر عبدالله و رشید معماریان از شاگردان اویند.
۲-	استادالله مراد	اقلیدس (معمار باشی)	کردستانی	- مرمت دو گسسته مسجدار الاحسان. - ساخت سر دروازه منزل حاجی خان.	
۳-	استاد میرزا محمود	موسس	کردستانی	خانه‌های احمد زاده و خسروی در سنندج	
۴-	استاد رشید	معماریان	کردستانی	- سر دروازه منزل استاد محمد کریم موسس - خانه سنندجی و تعدادی خانه دیگر	
۵-	استاد محمد کریم	موسس	کردستانی	- سر دروازه عمارت آصف دیوان	
۶-	استاد غلام	معماریان	اصفهانی	- ساختمانی موزة سنندج (خانه ملاطف الله شیخ الاسلامی)	- شاگرد استاد رشید معماریان بوده
۷-	استاد ابو محمد	تخته‌ای	کردستانی	- مسجد روستای آویهنک	- گفته می‌شود که در زندگیش ۱۷
۸-	استاد عبدالله	معماریان	اصفهانی الاصل	- ساختمان جنوبی از ۳ ساختمان عمارت وکیل	در این کار از استاد ابو محمد تخته‌ای نیز کمک گرفته است.
۹-	استاد خداکرم	کردستانی	کردستانی	- بناهای زیادی در محله مسیحیان سنندج منجمه منزل فعلی "قطبی" واقع در خیابان انقلاب یا سیروس	این محله در قسمت شرق بازار سنندج قرار گرفته و به محله "گوریها" نیز شهرت دارد.
۱۰-	استاد محمد سعید	قصری	کردستان	- سر دروازه منزل بابان در محله قطارجیان سنندج	
۱۱-	استاد سعید	قدم خیز	کردستان	- منزل امین الاسلام در سنندج که تنها دو ستون آن باقی است.	
۱۲-	استاد رحیم ثروتیاریان	چوزبانه	کردستان	- درب سنگی خانه حاجی حیدر واقع در خیابان وکیل - کوچه مردوخ	- چوزبانه در کردی به فرد تازه کار گویند.
۱۳-	استاد معمار نظام		کرمانشاه	- حمام روستای نگل از توابع سنندج	
۱۴-	استاد فتح الله		کرمانشاه	- حمام روستای آویهنک از توابع	- فرزند استاد معمار نظام بوده

۱۵-	استاد میرزا	کرمانشاهی	کرمانشاه	سنندج - یک طاق از پل قشلاق - سردروازه منزل سالار سعید (موزه سنندج) و تعدادی بنا در شهرستان سنندج	- این پل که بر روی رودخانه قشلاق در شرق سنندج احداث شده از بناهای عهد افشار است که در روزگار قاجار مورد مرمت اساسی واقع گشته.
۱۶-	استاد محمد رحیم	زرتشتیان	کردستان	- حمام منطقه سروآباد و کارهای زیادی در شهرستانهای سنندج و مریوان.	- سروآباد منطقه سرسبز و آبادی است در حد فاصل سنندج و مریوان.
۱۷-	استاد محمد امین	متی	کردستان	- بیشتر ابنیه قدیمی منطقه جورآباد سنندج را این معمار ساخته است.	- چون ما در این استاد متی نام داشت، لقب او را نیز متی گذاشته‌اند.
۱۸-	استاد محمد	بالهین	کردستان	- کارهایی زیبایی در محله جورآباد سنندج انجام داده است.	- 'بالهین' در کردی به کسی گویند که دست توانایی دارد. یکی از مراتب استادی است.
۱۹-	استاد علیمحمد	سنندجی	کردستان	- مسجد جامع ابوالحسن را در سنندج این استاد ساخته است.	برادر بزرگ استاد محمد بالهین بوده.
۲۰-	استاد محمد کریم عزت پور	(دوکار)	کردستان	- ارسی‌های خانه احمد خان و کیلی و نیز منزل شیخ احمد غیائی از جمله کارهای زیبای این استاداند.	- چون هم نجار بوده و هم معمار، او را دوکاره لقب داده‌اند.
۲۱-	استاد صالح بیدارپور	(دوکار)	کردستان	سر دروازه‌های عمارت وکیل.	- چون هم نجار بوده و هم معمار، او را دوکاره لقب داده‌اند.
۲۲-	استاد ابراهیم	همتی	کردستان	- خانه احمد خان کمانگر در محله قطارچیان سنندج را تحت نظارت این استاد ساخته‌اند.	- چون هم نجار بوده و هم معمار، او را دوکاره لقب داده‌اند.
۲۳-	استاد عبدالله	شکری	کردستان	- در شهرستانها سنندج و بیجار کارهای زیادی انجام داده منجمه منزل داروغه در محله قطارچیان سنندج را این استاد ساخته است.	- چون نام پدرش شکرالله بوده لقب او را شکری نهادند.
۲۴-	استاد اسماعیل	میناگر	کردستان	- سردروازه منزل داروغه در محله قطارچیان سنندج	
۲۵-	استاد اکبر	طارانی	تهرانی	۱- سردروازه منزل اشرف میرزا در سنندج ۲- سردروازه منزل استاد سعید سنندجی	
۲۶-	استاد اسماعیل	سهای	کردستانی	- مرمت قلعه حکومتی پلنگان در	- قطعه پلنگان که با انتخاب سنندج

				مربوان و آثار برجسته دیگری در سنندج و حوالی مربوان.	سنه دژ به دستور شاه صفی صفوی متروک گردید به روزگار قاجار تجدید بنا و مرمت گردید.
۲۷-	استاد علی اکبر	سنه‌ای	کردستانی	- مرمت قلعه حکومتی مربوان	
۲۸-	استاد اسداله	برزگر	کردستانی	- خانه فرید الملک جواهری راکه هم اکنون استاد سعید برزگر در آن سکونت دارد این استاد ساخته است.	- این بنا در پشت مسجد دار الاحسان و پارک شهدا سنندج واقع گردیده.
۲۹-	استاد سعید	برزگر	کردستانی	- خانه سرهنگ واقع در ضلع شمالی مسجد دار الاحسان سنندج	- فرزند استاد اسداله برزگر است و هم اکنون نیز در قید حیات می باشد.
۳۰-	استاد صدیق	هدایت	کردستانی	- سردروازه منزل خان خانان در سنندج	
۳۱-	استاد اسدالله	کردستانی	کردستانی	- مرمت مسجد والی در سنندج	
۳۲-	استاد محمد	توحیدی	کرمانشاه	- ساخت سردروازه خانه مجتهدی	- این بنا با شباهت کامل به خانه ملا لطف اله در جای قلعه حکومتی ساخته شده است.
۳۳-	معمار عسکر	توحیدی	کرمانشاه	- مرمت سرای حاج علی در بازار آصف سنندج	- بازار آصف یکی از راسته‌های بازار سنندج است.
۳۴-	استاد فتح‌اله	تسویوری (بوچکمه)	کردستان	- ستونهای عمارت باقرخان وکیل	توربور یکی از روستاهای حوالی سنندج است. بوچکمه در کردی به فردی کوتاه قد گفته می شود.
۳۵-	استاد فتح‌الله	تخته‌ای	کردستان	- عمارت باقرخان وکیل	- تخته روستایی است در حوالی سنندج
۳۶-	استاد وهاب	اصسفهانی (همدانی)	کردستان (همدان)	- همکاری با استاد رمضان در مرمت مسجد دار الاحسان سنندج	- به گفته استاد ابومحمد رنج آوری ایشان فرزند استاد رمضان بود و در همدان اقامت داشته ولی تعدادی دیگر محل زندگی او را سنندج دانسته‌اند.
۳۷-	استاد عسکر	موسوی	کردستان	- سردروازه‌های قدیمی شهر سنندج	
۳۸-	استاد میرزا علی	صعودی	سنندج	تعدادی خانه در محله جنت قطارچیان سنندج	
۳۹-	استاد خلیل	قصرساز	سنندجی	سردروازه‌های قدیمی شهر سنندج را با کمک استاد عسکر ساخته است.	- این استاد، پسر استاد خالوی قصرساز بوده ولی از کارهای پدرش

۴۰	استاد محمود	معماری	سنندجی	عمارت خسروی و خانه مسکونی خودش در محله قطارچیان سنندج	اطلاع چندانی نداریم. - این استاد ۳ سال قبل فوت نموده است.
۴۱	استاد مهران	طارانی	تهران	گنبد هشتی ورودی کاروانسرای ارباب در بازار آصف سنندج	- در گنبدسازی مهارت تام داشت.
۴۲	استاد باقر	بستانی	سنندج	آثارش در محله قطارچیان سنندج بسیار است.	- در قید حیات است و به عنوان شاهدهی زنده (هر چند حافظه اش کاملاً یاری نمی‌دهد) در خدمتشان بوده‌ایم.
۴۳	استاد مختار	بوزینه	سنندج	طاقهای آجری بناهای زیادی را از جمله طاقهای منزل خودش و استاد باقر و استاد حاجی علا و استاد سعید را ایشان زده است.	۱- تاکنون در قید حیات است و نام اصلی اوسید ابراهیم می‌باشد. ۲- بعنوان منبعی موثر در خدمتشان بوده‌ام و از ایشان استفاده کرده‌ام در قید حیات است ولی حافظه چندانی ندارد.
۴۴	استاد حاجی علا	قلعه پروز	سنندج		- گویند: طاق زن مشهوری بوده و
۴۵	استاد بسطام	سهی (ن سایه زن)	سنندج		بیشتر با خشت کار می‌کرده و ۲۰ سال قبل دار فانی را اوداع گفته است.
۴۶	استاد بدالله	هزیریه	سنندج	مرمت طاقها و گچ‌بیهای	

گچ‌بران ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱	استاد طاهر	—	—	- گچ‌بیهای حسینیه امجد در سنندج	- ایشان استاد استاد مسیح بوده‌اند.
۲	استاد اسماعیل	شله	کردستانی	- گچ‌بیهای مقبره‌ی هاجر خاتون در سنندج	- گفته می‌شود که استاد برای روش رنگ آمیزی و گچ‌بری کتاب خطی نوشته است. اما اینجانب علیرغم پیگیری فراوان موفق به رویت آن نشدم.
۳	استاد حاجی گچ فرج	گچ	سنندجی	- منزل نصیر دیوان واقع در پشت حسینیه امجد را ایشان گچ‌بری	- منزل نصیر دیوان واقع در پشت حسینیه امجد در سنندج

۴-	استاد محمد رش	سنندجی	نموده‌اند. - گچبری دور کتیبه سنگی ایوان شرقی مسجد دار الاحسان سنندج از جمله کارهای ارزشمند این استاد است. - گچبریهای مسجد والی واقع در خیابان فردوسی سنندج	- طرح این گچبری به پیوست ارائه شده است.
۵-	استاد حاجی فرج سته‌ای	سنندجی	- گچبریهای عمارت معتمد.	این عمارت در پارک شهدا فعلی سنندج واقع بود که گفته می‌شود حزب کومله به هنگام استقرار در سنندج آنرا تخریب نمود و الان بقایای اندکی از آن باقی است.
۶-	استاد مسیح	—	—	- طرح نمونه‌ای از کار این استاد در این مجموعه ارائه شده.
۷-	استاد عبدالله شیرین دست	کردستانی	- گچبریهای خانه حاجی حیدر در واقع در پشت عمارت وکیلی. - گچبری منزل سعد سلطان (پسر آصف دیوان)	- تصاویر نمونه‌هایی از کار این استاد به پیوست ارائه شده است.
۸-	استاد میرزا آقا سته‌ای	سنندج	- مرمت غالب گچبریهای ابنیه عهد قاجار در سنندج	این استاد علیرغم کهولت سن هم اکنون نیز در فید حیات است.
۹-	استاد حاجی رشید سته‌ای	سنندج	- گچبریها و آهکبریهای حمام ظهیر و حمام قصلان	دایی استاد میرزا آقا بوده است. حمام ظهیر با حمام خان از جمله بناهایی است که به امر امان‌الله خان والی در بازار سنندج احداث گردید. قصلان یکی از روستاهای تابع شهرستان قروه در کردستان است که به روزگار حکمرانی امان‌الله خان والی رونق فراوانی داشته.
۱۰-	استاد شکرالله کرمانشاهی	باختران	- مرمت گچبریهای داخل موزه سنندج را این استاد به همراهی استاد مسعود سبحانی انجام داده‌اند.	
۱۱-	استاد مسعود سته‌ای	سنندجی	- مرمت گچبریهای موزه سنندج (خانه سالار سعید)	
۱۲-	استاد محمد سبحانی	سنندجی	- ستونهای منزل غیائی را این استاد	

	گچبری نموده است.				
۱۳-	استاد احمد	سیحانی	سندجی	- گچبری ستون و داخل منزل و کیلی.	
۱۴-	استاد ابومحمد	رنج آوری	سندجی	مرمت گچبری عمارات و کیلی - آصف و خسرو آباد سندج	خوشبختانه این استاد در قید حیات هستند.

نजारان ابنیه تاریخی سندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد محمد کریم	عزیز پور (دوکاره)	کردستانی	ارسیهای عمارت و کیلی الملک در سندج	- نمونه‌هایی از کارهای این استاد و استاد صالح در همین مجموعه ارائه شده.
۲-	استاد صالح	عزیز پور (دوکاره)	کردستانی	دریهای عمارت و کیلی الملک در سندج	
۳-	استاد عبدالله	نجاریاشی	کردستانی	ارسیهای منزل احمدخان و کیلی در سندج	
۴-	استاد عباس	نجاریاشی	کردستانی	- مرمت ارسیهای عمارت آصف دیوان	پسر استاد عبدالله نجاریاشی بوده است.
۵-	استاد محمد	سنه‌ای	سندجی	- قاب سقف و قابهای در و پنجره منزل فرید الملک و تعدادی زیادی از ابنیه تاریخی شهر سندج	
۶-	استاد ابراهیم	سنه‌ای	سندجی	- قابهای سقف منزل حاجی حیدر و تعداد زیادی از بناهای سندج	- پسر استاد محمد است و علیرغم کهنولت سن هنوز در قید حیات می‌باشد.

نقاشان ابنیه تاریخی سندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد میرزا آقا	توکلی	کردستانی	- نقاشیهای سقف خانه حاجی حیدر واقع در کوچه مردوخ محله قطارچیان سندج	- برادر استاد عباس توکلی بوده
۲-	استاد عباس	توکلی	کردستانی	- همه کارهایش را با برادرش انجام می‌داده.	- نمونه‌هایی از کارهای این دو استاد در خانه حاجی حیدر شده که در این مجموعه هم ارائه گشته است.
۳-	استاد عباس	خجسته	کردستانی	- نقاشیهای منزل حبیبی (قابهای	

	موجود در میان گنجینهها.			
--	-------------------------	--	--	--

آجر تراشان ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد عسکر	موسوی	کردستانی	آجر تراشی سردروازه‌های بسیاری از ابنیه سنندج منجمله سردروازه منزل حاجی حیدر و منزل غیائی از کارهای این استاد می‌باشد.	در قید حیات است و بعنوان منبع به خدمتشان رسیده‌ام.
۲-	استاد عباس	زمانی	کردستانی	سردروازه آصف را آجر تراشی کرده	- طرحی از آجر تراشی این استاد به ضمیمه ارائه شده - در قید حیات است و حقیر خدمتشان رسیده‌ام.
۳-	استاد اکبر	طارانی	تهرانی	سردروازه منزل اشرف نظام (اشرف میرزا)	نام ایشان در فهرست معماران نیز آمده است.
۴-	استاد پهلوانی	طارانی	سنندج	سردروازه و نمای بیرونی سردرهای عمارت احمدزاده در سنندج	
۵-	استاد ابراهیم	همتی	سنندج		
۶-	استاد غلامعلی	همتی	سنندج		
۷-	استاد حسن	همتی	سنندج		

سنگ تراشان (حجاران) ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد حبیب	حجاریان	کردستانی	- حجاری سنگ ازاره خانه مشیر دیوان در سنندج	
۲-	استاد شیرازی	حجاریان	شیرازی	- حجاری سنگهای ازاره سردروازه ورودی کلیسای سنندج	
۳-	استاد میرزا لاله	اصفهانی	اصفهان	- حجاری سنگ ازاره عمارت وکیل - حجاری سنگ از ااره سر دروازه اصلی عمارت وکیل	این استاد چون لال و کر بود به استاد لاله شهرت یافت.
۴-	استاد زرعلی	کردستانی	سنندجی	- حجاری ستونهای عمارت وکیل	دو نمونه از طرح حجاریهای این استاد در این مجموعه تقدیم شده است.
۵-	استاد آقابابا	اصفهانی	اصفهانی	- سنگ قبرها و سنگ ازاره‌های زیادی تراشیده است که چند نمونه آن در موزه سنندج نگهداری می‌شود و	

	زیباترین آنها در مسجد میرزا فرج الله واقع در خیابان ۱۷ شهروور بر روی قبر میرزا دیده می‌شود.			
--	---	--	--	--

نجاران ابنیه تاریخی سنندج

ردیف	نام	شهرت	اهلیت	آثار	توضیحات:
۱-	استاد محمد کریم	عزیز پور (دوکاره)	کردستانی	ارسیهای عمارت وکیل الملک در سنندج	- نمونه‌هایی از کارهای این استاد و استاد صالح در همین مجموعه ارائه شده.
۲-	استاد صالح	عزیز پور (دوکاره)	کردستانی	- دربهای عمارت وکیل الملک در سنندج	
۳-	استاد عبدالله	نجاریاش	کردستانی	ارسیهای منزل احمدخان وکیل در سنندج	
۴-	استاد عباس	نجاریاش	کردستانی	- مرمت ارسیهای عمارت آصف دیوان	پسر استاد عبدالله نجاریاشی بوده است.
۵-	استاد محمد	سنه‌ای	سنندجی	- قاب سقف و قابهای در و پنجره منزل فرید الملک و تعدادی زیادی از ابنیه تاریخی شهر سنندج	
۶-	استاد ابراهیم	سنه‌ای	سنندجی	- قابهای سقف منزل حاجی حیدر و تعداد زیادی از بناهای سنندج	- پسر استاد محمد است و علیرغم کهنه‌ت سن هنوز در قید حیات می‌باشد.

تکمله:

با مطالعه فهرست فوق موارد ذیل قابل توجه به نظر می‌رسند:

- ۱- اکثر معماران کردستانی بومی می‌باشند.
- ۲- القایی مانند: "پالپهن" (کسی که در حجم داری تسلط و تبحر فراوانی دارد) و "دوکاره" به استادان زبردست اعطا گردیده.
- ۳- القایی مانند "معماریاشی" و "قصر سیر" از باب اعطایی دولتمردان عهد قاجار در کردستان است.
- ۴- لقب "سایه‌زن" به افرادی اعطا می‌شده که در فن طاق زنی تبحر کافی داشته‌اند.
- ۵- در میان گجبران به لقب "شیرین دست" می‌خوریم که به گجبران بسیار ماهر اعطا می‌گشته.
- ۶- به سنگ تراشان لقب "حجاریان" داده شده.
- ۷- "وردس" در کردی به افرادی تازه کار (کارآموز) گفته می‌شده.
- ۸- در کردی به استاد "سوها" گفته می‌شود.

الف) کتب:

- ۱- آیت الله مردوخ کردستانی، تاریخ کرد و کردستان و توابع. دو جلد. انتشارات کتابفروشی غریبی سنندج.
- ۲- سنندجی، میرزا شکرالله، تحفه ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان. به تصحیح دکتر حشمت الله طیبی. انتشارات امیرکبیر.
- ۳- مستوره کردستانی، (ماه شرف خانم)، تاریخ اردلان، به کوشش ناصر آزادپور، انتشارات چاپخانه بهرامی سنندج.
- ۴- وقایع نگار کردستانی، علی اکبر، حدیقه ناصریه در تاریخ و جغرافیای کردستان به تصحیح محمد رئوف کردستانی، انتشارات چاپخانه ارژنگ.

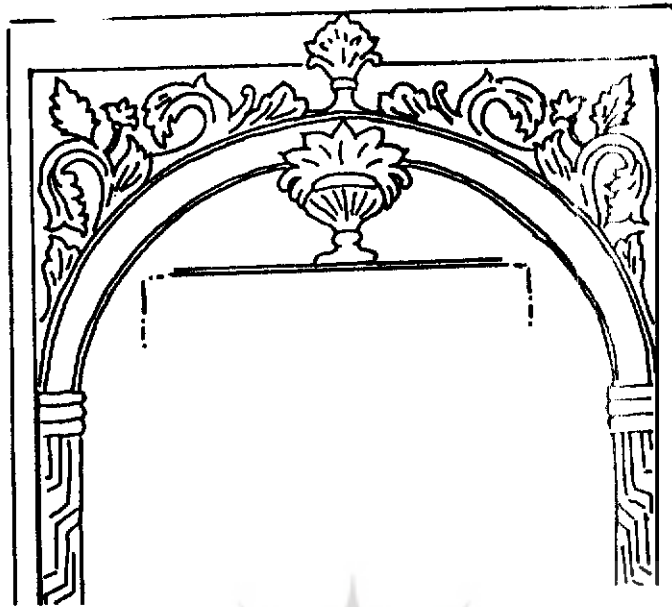
ب) منابع اداری:

- ۱- اسناد و مدارک موجود در سازمان میراث فرهنگی کشور و اداره کل میراث فرهنگی استان کردستان.
- ۲- اسناد و مدارک موجود در کتابخانه عمومی شهر سنندج.
- ۳- اطلاعات پراکنده اداری در اداره کل ارشاد اسلامی کردستان.

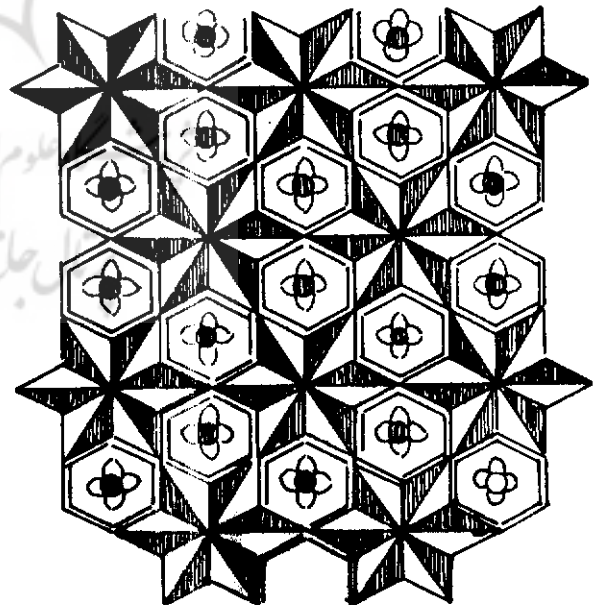
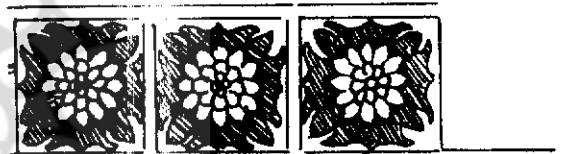
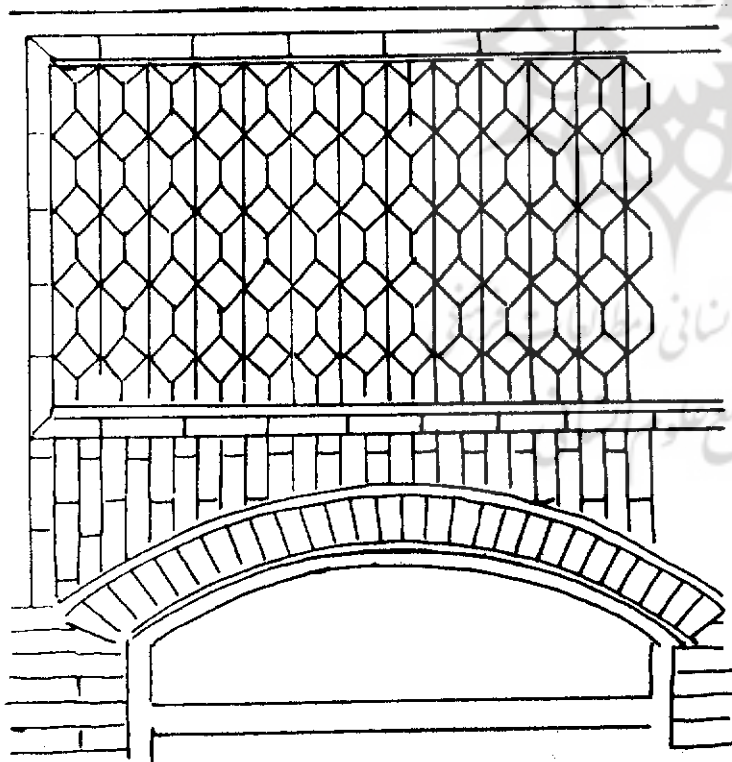
ج) اساتید و مطلمین محلی:

- ۱- استاد ابو محمد رنج آوری، نودساله، گچیر، ساکن محله صفری شهر سنندج.
- ۲- استاد سعید برزگر، گچیر، هشتاد ساله، مقیم در خانه فرید الملک، پشت پارک شهدای سنندج.
- ۳- استاد میرزا آقا، گچیر، هشتاد و پنج ساله، ساکن محله جورآباد سنندج.
- ۴- استاد احمد سبحانی، گچیر، هشتاد و پنج ساله، ساکن روبروی هتل آیدر سنندج.
- ۵- استاد عسکر موسوی، معمار، چند جلسه در مکان حمام میدان آزادی سنندج که گفته می‌شود به خودشان تعلق دارد، زیارتشان کرده‌ام.
- ۶- استاد ابراهیم، فرزند استاد محمد سنندجی، سنندج اداره راه استان کردستان.
- ۷- استاد باقرستانی، معمار، بالغ بر ۹۰ سال دارد. مقیم محله قطار چیان سنندج.
- ۸- یادداشتهای برادر گرامی و محقق ارزشمند بومی کردستان و مدیر کل وقت میراث فرهنگی کردستان جناب آقای سیروس معروفی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

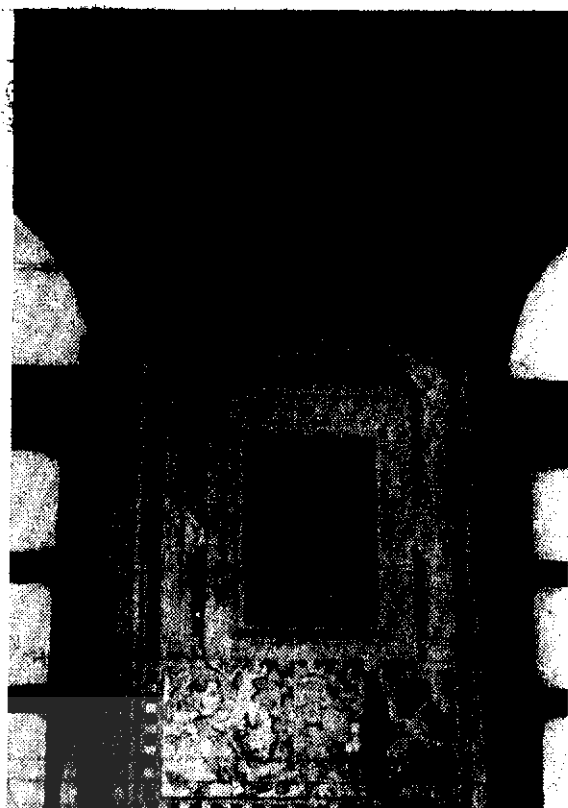
طرح گچبری اطراف کتیبه ایوان شرقی (اصلی) مسجد دارالاحسان عمل استاد محمد رش

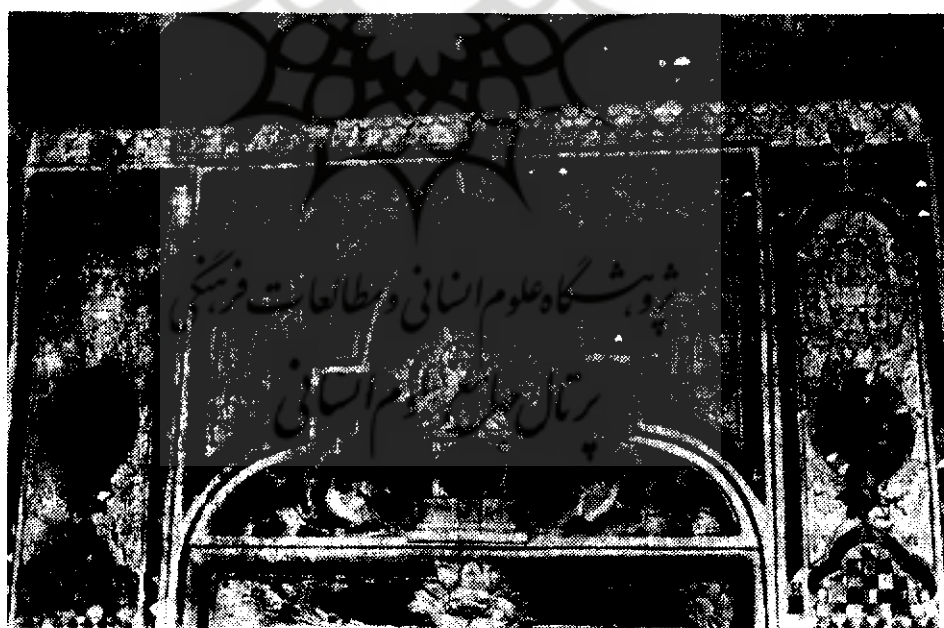
بخشی از تزئینات آجری عمارت آصف دیوان عمل استاد عباس زمانی

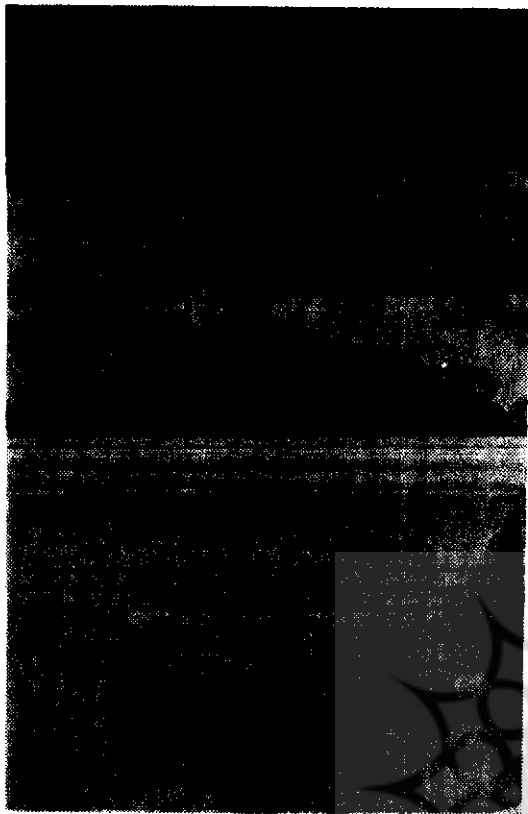

گچبری و نقاشی خانه حبیبی، نقاشی از استادعباس خجسته

گچبریهای خانه ملاطف‌اله سنندجی (شیخ‌الاسلام) ⇅

نقاشیها، عمل استاد میرزا آقا توکلی

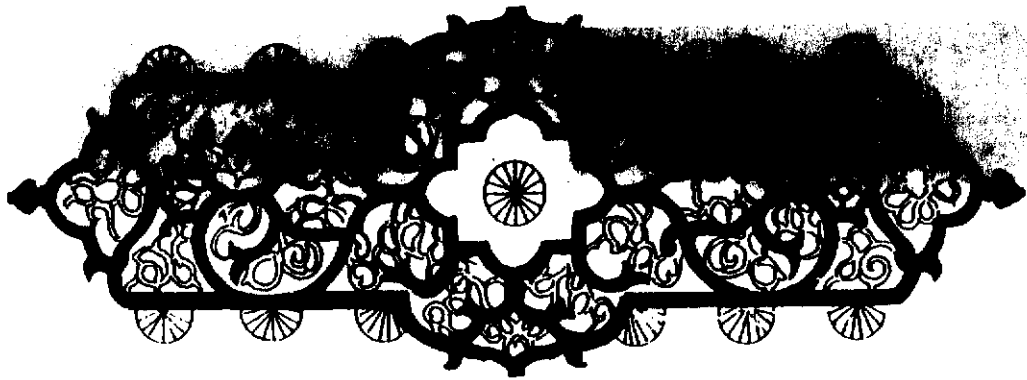
↑ ↓ قابهای سقف، عمل استاد ابراهیم سنه ای

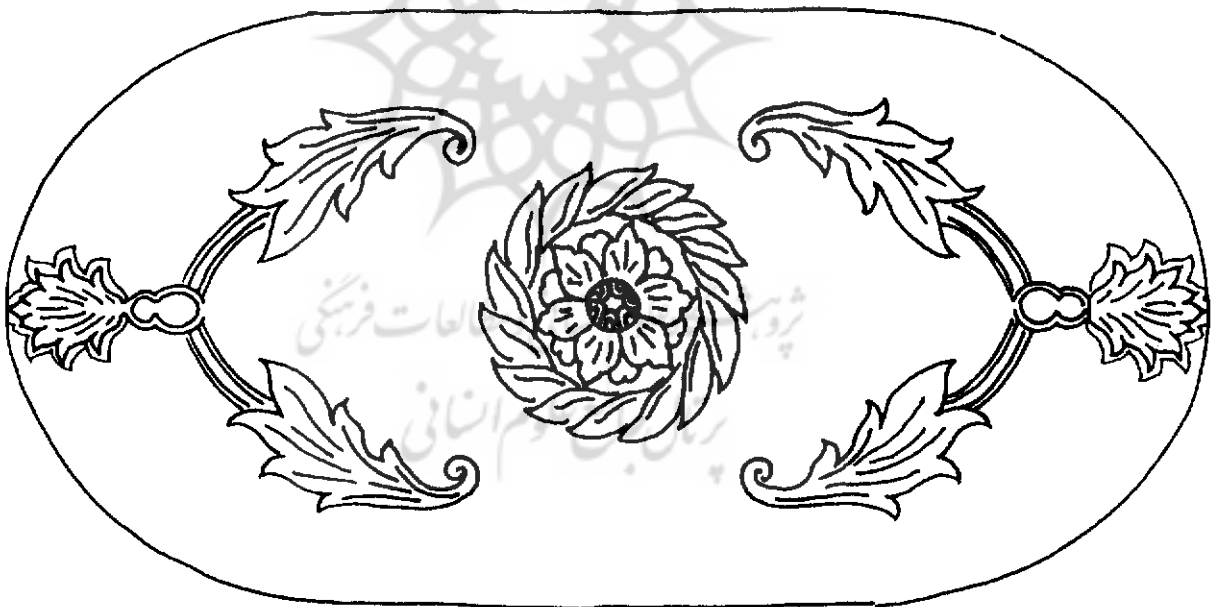
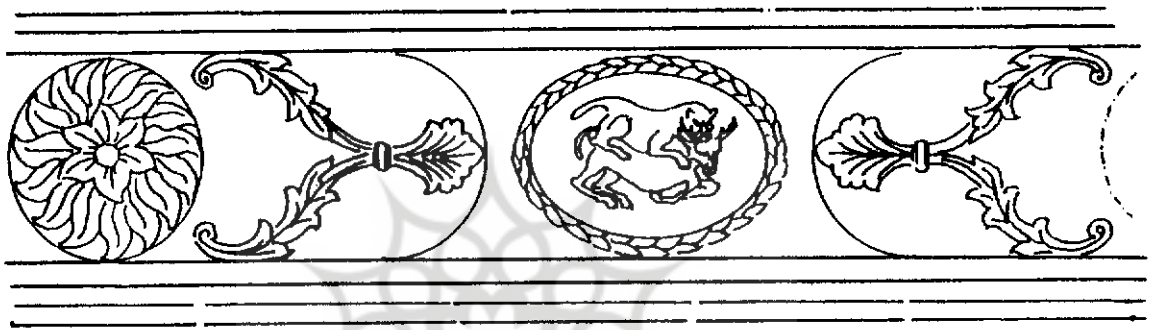
تزیینات خانه حاجی حیدر سندج.

گچبریها، عمل استاد عبدالله شیرین دست

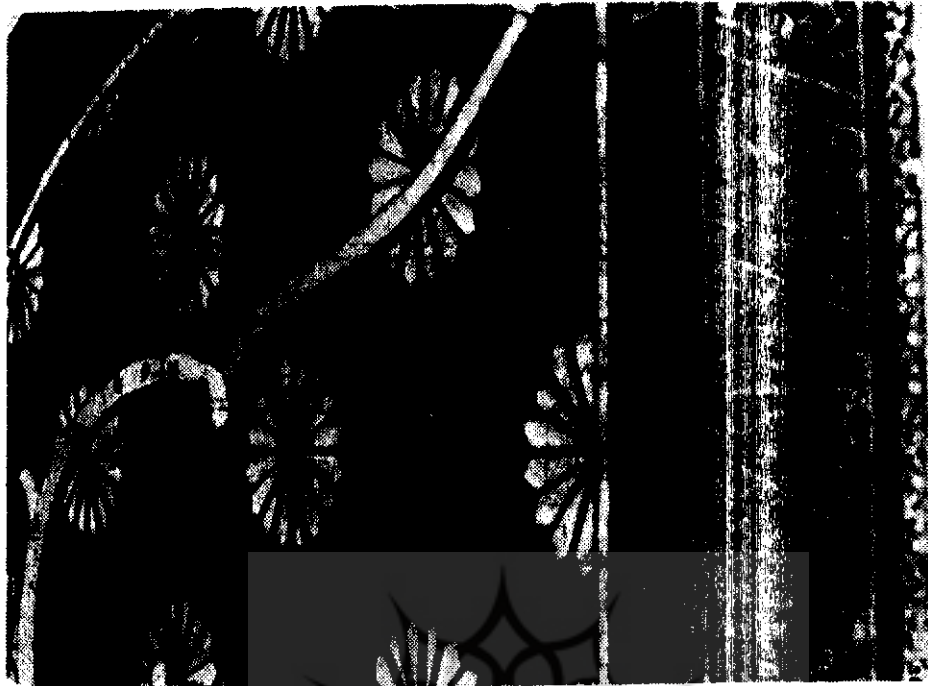

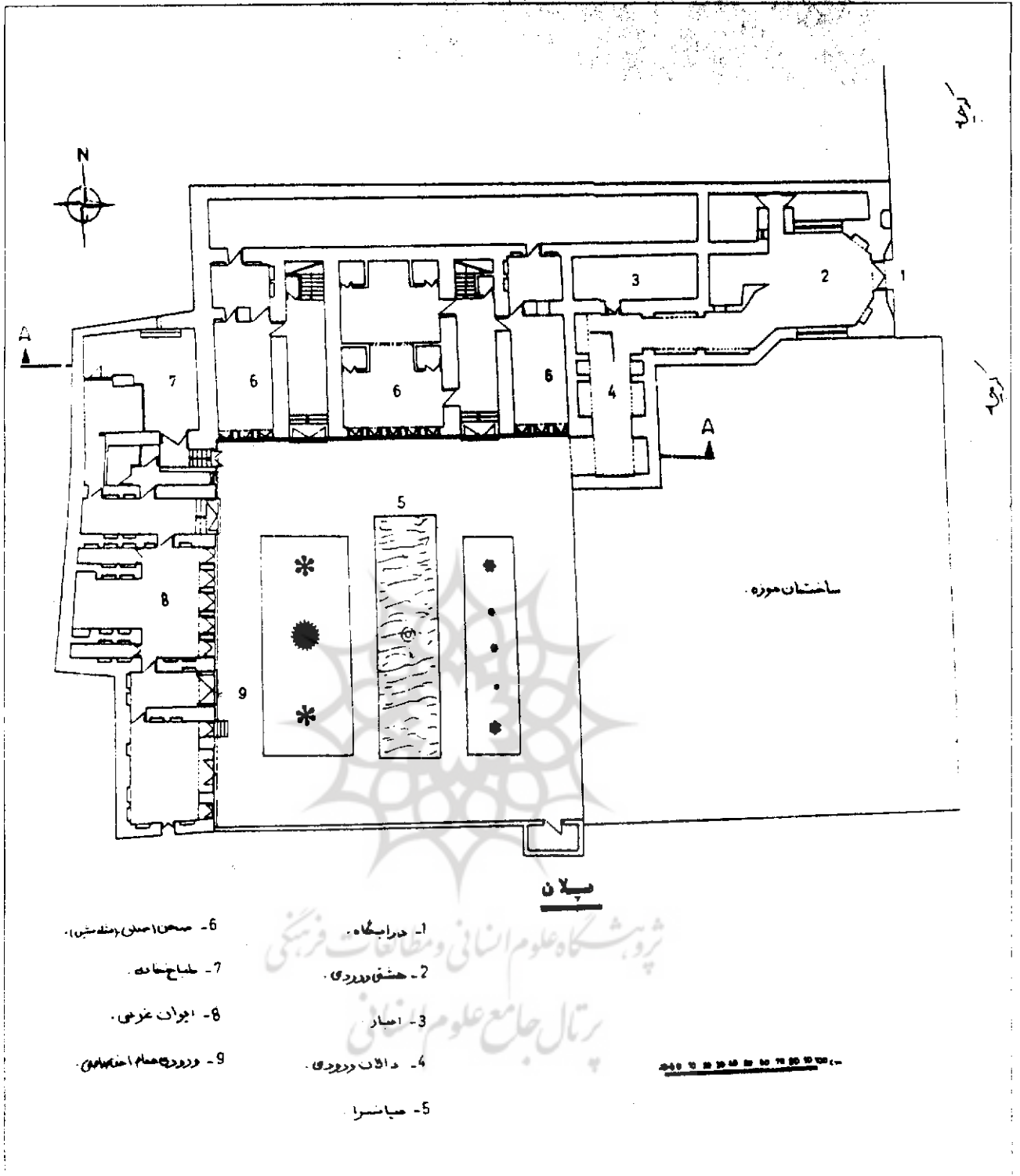
بخشی از تزئینات چوبی عمارت وکیل الملک. عمل استادان: ۱- محمد کریم آزادپور ملقب به دوکاره
۲- صالح آزادپور ملقب به دوکاره

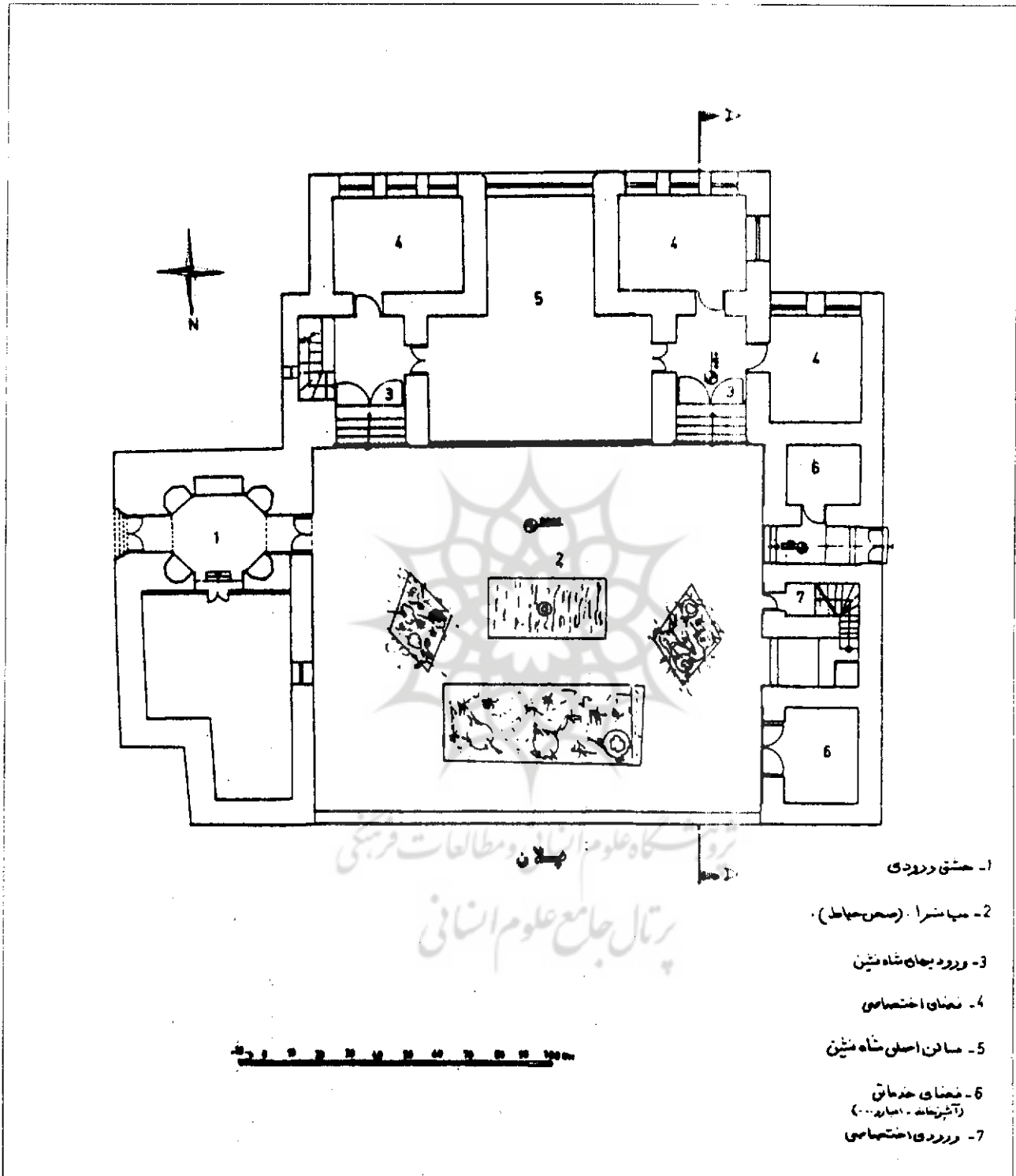
نقش‌کننده (حجاری) ازاره سنگی عمارت وکیل الملک، عمل استاد لاله اصفهانی.

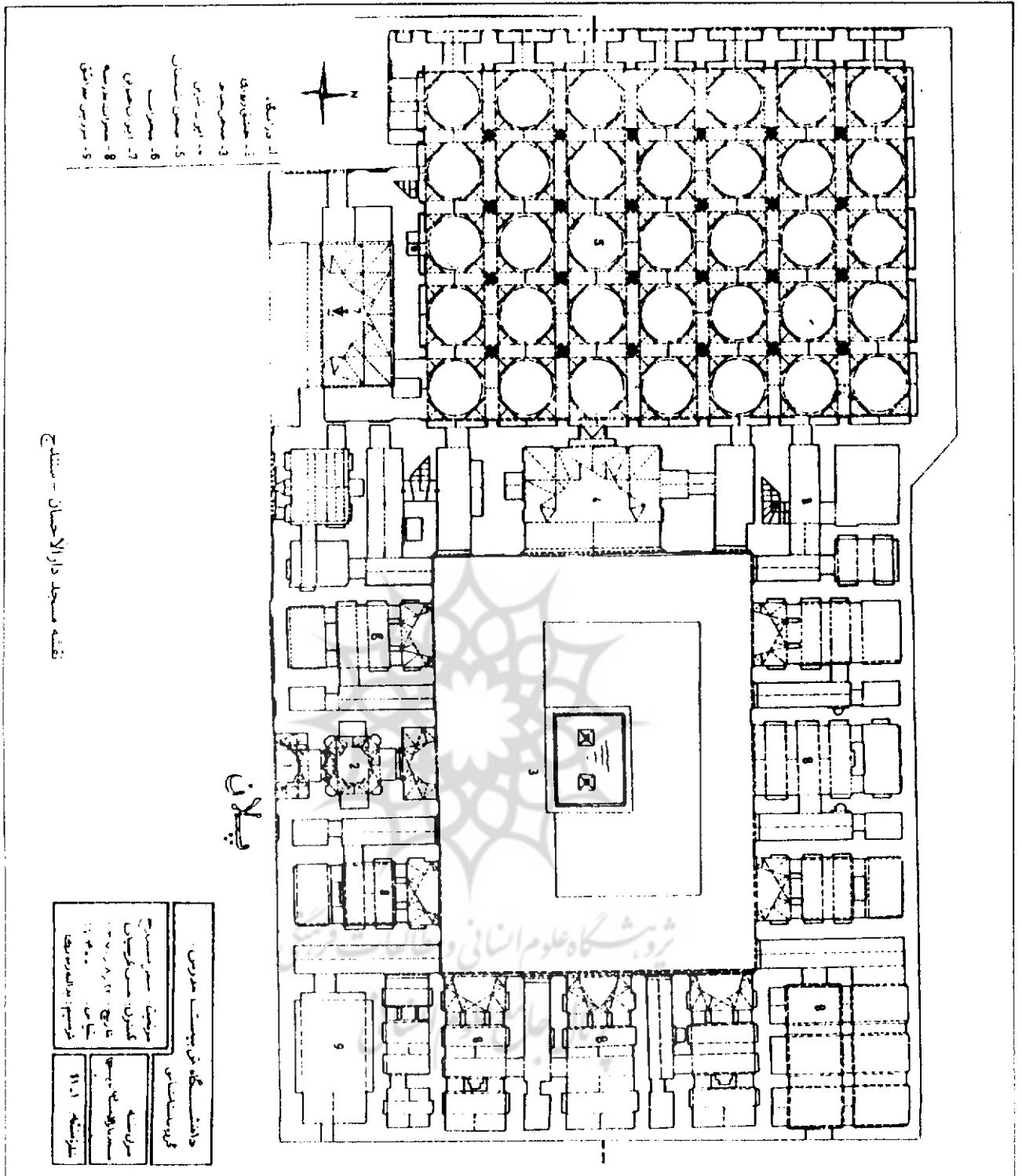
بخشی از تزئینات چوبی عمارت وکیل الملک. عمل استادان: ۱- محمد کریم آزادپور ملقب به دوکاره
۲- صالح آزادپور ملقب به دوکاره

نقشه خانه حییی در سندج

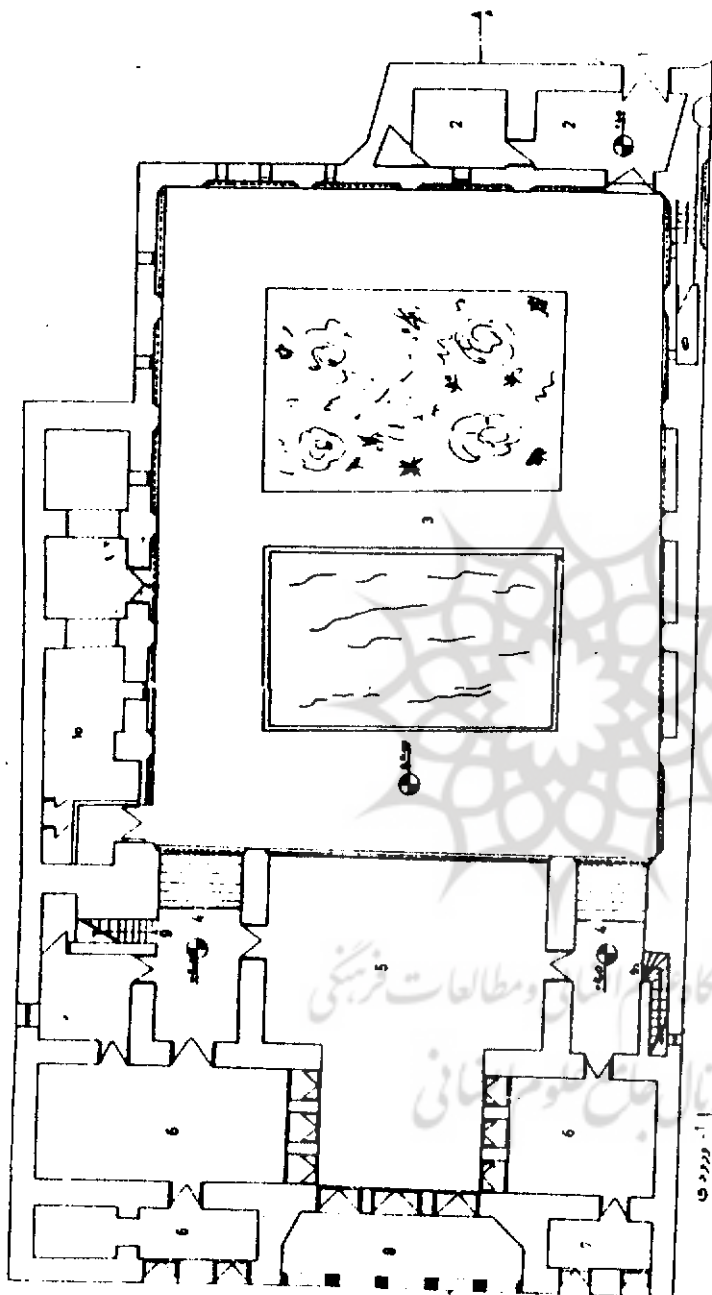

نقشه خانه محمدی - سندج

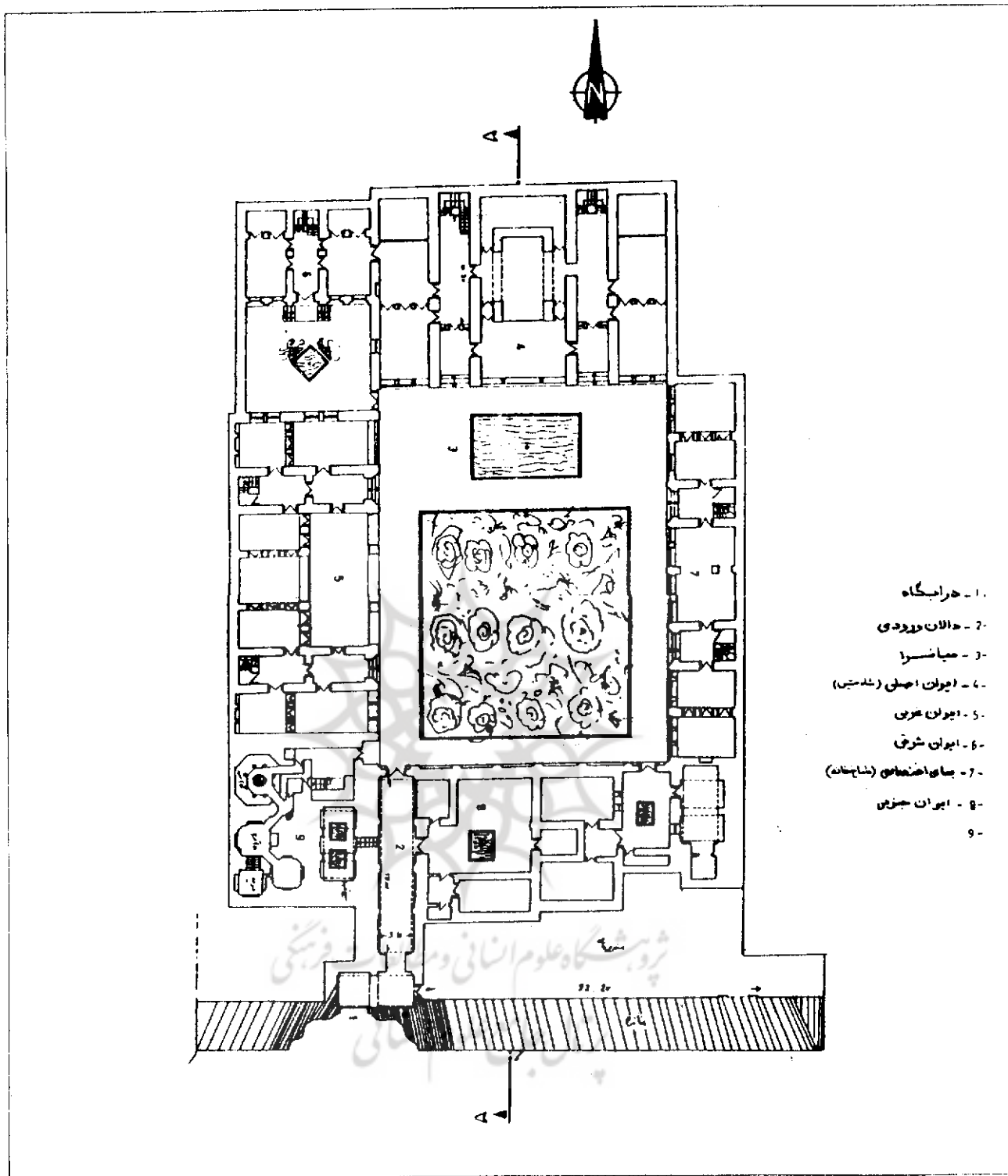

نقشه خانه سالار سعید - سنندج

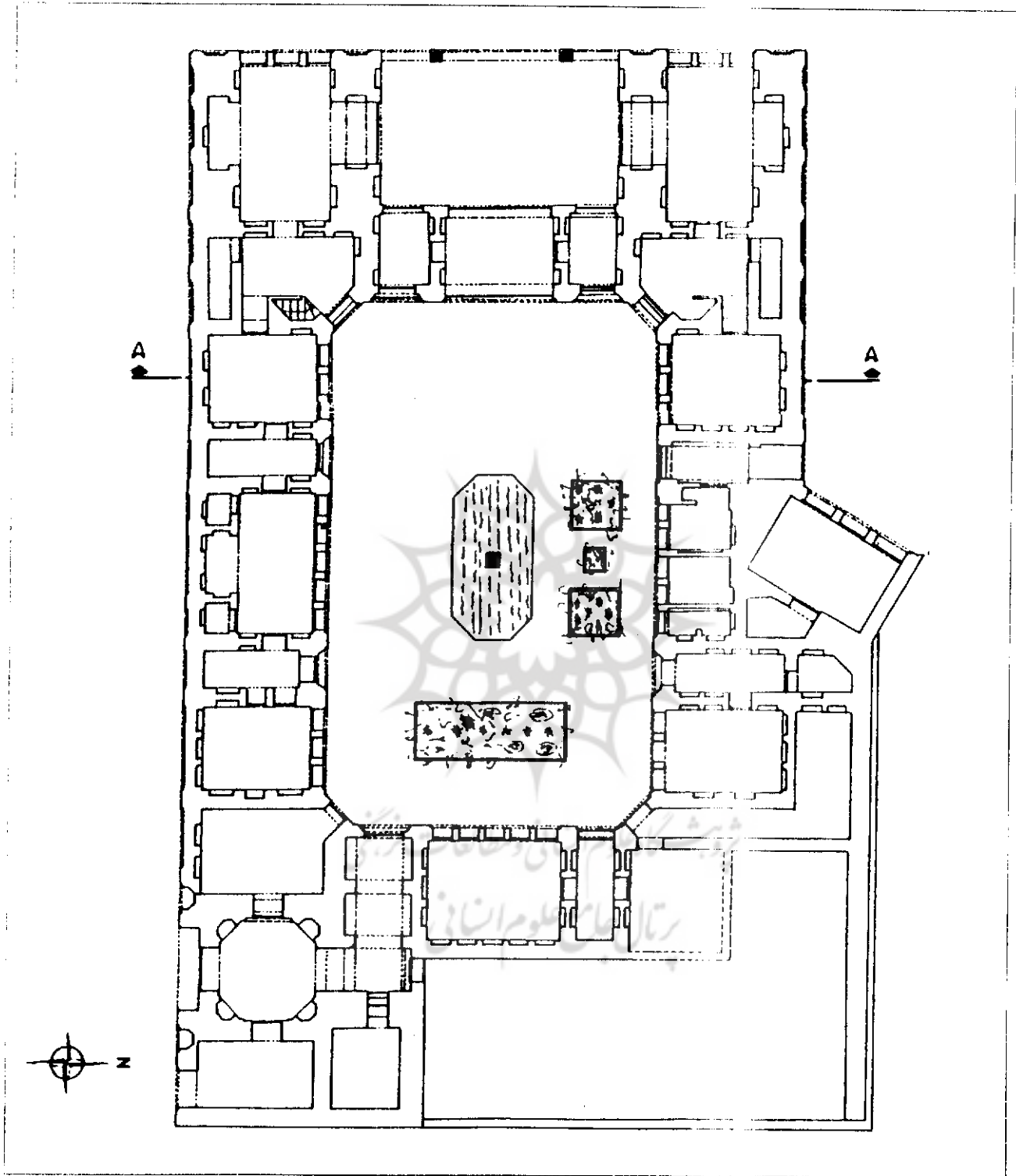
نام مکان: خانه سالار سعید	موقعیت: سنندج
گروه: باستان‌شناسی	تاریخ کاوش: ۱۳۷۸/۱۹
موقعیت: سنندج	تاریخ: ۱۳۷۸/۱۹
موقعیت: سنندج	تاریخ: ۱۳۷۸/۱۹

- ۱. ورودی
- ۲. حیاط
- ۳. کوره
- ۴. پنجره
- ۵. آشپزخانه
- ۶. اتاق خواب
- ۷. کوره
- ۸. سینک
- ۹. اتاق خواب
- ۱۰. تخت
- ۱۱. پنجره

نقشه خانه آصف - سندج

نقشه خانه وکیل - سندھ